

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ ILE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Koen'den Halka

Kedoşim

Bu *peraşan*ın başında asli bir şey meydana gelmektedir ve söz konusu olay, her ne kadar pek ender takdir ediliyorsa da, Yahudiliğin dünyaya olan en büyük katkılarında birini teşkil etmektedir.

Şimdiye kadar Vayikra kitabı büyük ölçüde *korbanlar*, manevi saflık, Kutsal Mekân ve Koenlik hakkındaydı. Kısacası, kutsal bir yeri, kutsal *korbanları*, burada görev yapan elit ve kutsal insanları – Aaron ve soyunu – konu etmekteydi. Birden bire, *perek* 19'da, metin, halkın tümünü ve yaşamın bütününe kucaklayarak açıklamaktadır:

A-Şem, Moşe'ye şöyle dedi: “Tüm Bene Yisrael cemaatine konuş ve onlara söyle: ‘Kutsal olun, çünkü Ben, Tanrı'nız A-Şem, kutsalım.’” (Vayikra 19:1-2)

Bu, Vayikra kitabında bu denli geniş kapsamlı bir hitabın emredildiği ilk ve tek örnektir. Hahamlarımız bunu açıklarken, *perekin* içeriğinin, Moşe tarafından tüm halkın bir araya geldiği resmi bir toplantı (*akel*) sırasında aktarıldığını belirtirler. “Kutsal olma” emri, yalnızca elit bir ruhban tabakasına değil, bir bütün olarak halka verilmektedir. *Perekin* devamında açıkça ortaya konduğu üzere, kutsal kılınacak olan, hayatın ta kendisidir. Kutsiyet, ulusun kendi giysilerini yapma ve tarlaları ekme şeklinde, adaleti uygulama, işçilerin ücretlerini ödeme ve iş ilişkilerini yürütme tarzında açıkça sergilenecektir. Kırılğan kesime – sağırılar, âmâlar, ihtiyarlar ve yabancılar – özel bir koruma sağlanmalıdır. Tüm toplum, kin veya intikam duyguları olmaksızın, sevgiyle idare edilecektir.

Başka bir deyişle, burada tanık olduğumuz şey, *kutsiyetin radikal bir şekilde demokratikleştirilmesidir*. Tüm antik toplumların ruhban tabakası vardı. Tora'da şu ana kadar Yisrael'e mensup olmayan rahiplere dair dört örnekle karşılaştık: Avraam'ın çağdaşı olan ve Yüce Tanrı'nın Rahibi olarak tarif edilen Malkitsedek; Yosef'in kayınpederi Poti Fera; toprakları, Yosef tarafından gerçekleştirilen kamulaştırma uygulamasından muaf tutulan tüm Mısır rahipleri; ve Moşe'nin Midyan rahibi olan kayınpederi Yitro. Rahiplik Yisrael'e has

bir şey değildi ve her yerde elit bir tabakaydı. Burada, ilk kez olmak üzere, bir bütün olarak halka yönlendirilen bir kutsiyet kodeksi görüyoruz. Kutsal olma çağrısı hepimize yapılmaktadır.

Ancak tuhaf bir şekilde, bu hiç de bir sürpriz olarak geliyor değildir. Ayrıntılı olarak değilse bile, bu fikre daha önce zaten işaret edilmişti. Bunun en açık örneği, Sinay Dağı'ndaki büyük antlaşma seremonisi öncesinde Tanrı'nın, halka aktarması için Moşe'ye söylediği sözlerde karşımıza çıkmıştı: "Şimdi, eğer Bana tam olarak itaat eder ve Antlaşmamı gözetirseniz, o zaman tüm uluslar içinde siz Benim hazinem olursunuz. Her ne kadar tüm dünya Bana aitse de, siz Benim için bir *Koenler krallığı ve kutsal bir ulus* olacaksınız" (Şemot 19:5-6). Tanrı bu sözlerle Yisrael'in, *tüm* mensupları belli bir açıdan birer Koen, birer rahip olacak bir krallık ve bütünüyle kutsal olan bir ulus haline geleceğini söylemekteydi.

Bu konudaki ilk ima aslında bundan da çok önce, Bereşit'in ilk bölümündeki anıtsal beyanda yer alır: "İnsan ırkını Kendi suretimizde ve Kendi benzeyişimizde yapalım'... Böylece Tanrı insan ırkını Kendi suretinde yarattı; Tanrı'nın suretinde yarattı onları; erkek ve kadın olarak yarattı onları" (Bereşit 1:26-27). Bu beyanda devrimsel olan, bir insanoğlunun Tanrı'nın suretinde olabilmesi değildir. Mezopotamya şehir devletlerinin krallarına ve Mısır'daki firavunlara tam da bu gözle bakılırdı. Bu hükümdarlar, tanrıların temsilcileri, onların yaşayan suretleri olarak görülürdü. Otoritelerini bundan elde ederlerdi. Tora'nın getirdiği devrim, bu saygınlığa insanların bazılarının değil, *tümünün* ortak olduğu yönündeki ifadedir. Sınıf, renk, kültür veya inançtan bağımsız olarak, hepimiz Tanrı'nın suretine ve benzeyişine sahibiz.

Gerçekleştirilmesi binlerce yıl almış olsa da, Batı'nın kendine has kültürüne yol açan fikirler öbeği işte bu şekilde doğmuştur: insani şahsın tartışmasız saygınlığı, insan hakları fikri ve en nihayet, bu fikirlerin siyasi ve ekonomik ifadeleri – bir yandan liberal demokrasi ve diğer yandan serbest piyasa.

Verilmek istenen mesaj, tüm bu fikirlerin insanoğullarının zihinlerinde Tanah dönemi tarihi içinde bütünüyle şekillenmiş olduğu değildir. Öyle olmadığı açıktır. İnsan hakları kavramı, on yedinci yüzyılın bir ürünüdür. Demokrasi, yirminci yüzyıla kadar tam olarak uygulamaya geçirilmemiştir. Ancak henüz Bereşit 1'de, bunların tohumu ekilmişti. "Bize yaşam veren Tanrı, özgürlüğü de verdi. Ve bir ulusun özgürlüklerinin tek sağlam temelini – insanların zihinlerindeki, bu özgürlüklerin Tanrı'nın birer armağanı olduğuna dair kanaati – kaldırdığımız zaman bu özgürlüklerin güvende olduğu düşünülebilir mi?"¹ diye yazdığı zaman Jefferson'un kastettiği buydu.

Buradaki ironi, bu üç metnin – Bereşit 1, Şemot 19:6 ve Vayikra 19 – hepsinin, Yahudiliğin *Torat Koanim* olarak adlandırdığı Koenlik sesiyle konuşulmuş olmasıdır.² Görünüşte, Koenler eşitlikçi değildi. Hepsi tek bir kabileden – Levi – ve o kabile içinde tek bir aileden – Aaron'un ailesi – gelmişti. Şüphesiz, Tora bize Tanrı'nın asıl niyetinin bu olmadığını söylemektedir. Başta, Tanrı'nın yüksek görevlileri olarak üzerlerine özel bir kutsiyet yüklenmiş olanlar, On Bela'nın sonuncusundan kurtarılmış olan ilk doğanlardı. Bu konudaki değişiklik ancak, sadece Levi kabilesinin iştirak etmediği Altın Buzağı günahından sonra gerçekleştirilmişti. Yine de, söz konusu değişiklik olmasaydı bile, Koenlik her halükârda, özellikle ilk doğan erkeklere ayrılmış bir rol olarak elit bir tabakaya ait olacaktı. Monoteizmin içine yazılmış olan eşitlik kavramı o kadar derindir ki, tam da Koenlik sesinden – yani bizim en beklemeyeceğimiz yerden – çıkıp gelmektedir.

¹ *Notes on the State of Virginia, Query XVIII.*

² Tabii ki, eşitlik konusunda peygamberlerden gelen bir çağrı da vardır. Gücün suiistimaline ve fakir ve güçsüzlerin istismarına karşı eleştirileri tüm peygamberlerden duyarız. Koenlik sesini bu denli dikkate değer hale getiren nokta, bunun, kanunun sesi, fakirliği hafifleten ve köleliğe sınırlar çizen yasal yapıların sesi olmasıdır.

Sebepe şudur: Antik dünyada din, kazara değil esas olarak, hiyerarşiyi savunan bir kurumdu. İlk olarak tarımın, sonra da şehirlerin gelişimiyle birlikte, büyük ölçüde tabakalara bölünmüş toplumlar olmuştur: En tepede hükümdar vardı; etrafında kraliyet maiyeti yer alırdı; altında bir yönetim eliti, en dipte de zaman zaman ya bir ordu ya da bir angarya topluluğu – anıtsal yapıların inşaatında kullanılan bir iş gücü – olarak seferber edilen okumamış bir kitle bulunurdu.

Bu düzeni yerli yerinde tutan şey, orijinleri mitlerde anlatılan, en bilinen doğal simgesi güneş olan ve mimari açıdan da piramit veya zigurat, yani tabanı geniş, tepesi dar muazzam bir yapı ile teslim edilen ayrıntılı bir göksel hiyerarşi doktriniydi. Güya tanrılar savaşmış ve bir tahakküm ve biat düzeni kurmuşlardı. Yeryüzündeki hiyerarşiyi isyan etmek, realitenin ta kendisine meydan okumaktı. Bu inanç, antik dünyada evrensel nitelikteydi. Aristo bazılarının yönetmek, diğerlerininse yönetilmek için doğduğunu düşünüyordu. Eflatun, *Cumhuriyet* adlı kitabında, tanrılar bazı insanları altınla, bazılarını gümüşle, bazılarınıysa tunçla yaptıkları için sınıf ayrımlarının var olduğu bir mit inşa etmişti. Bir toplumun kendisini kendi içinden gelecek bir muhalefete karşı koruyabilmesi için söylenmesi gereken “asil yalan” buydu.

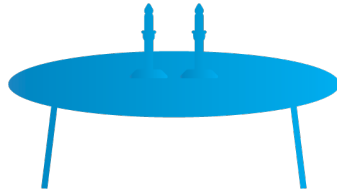
Monoteizm hiyerarşinin mitolojik temelini tamamen ortadan kaldırır. Tanrılar arasında hiçbir düzen veya sıra yoktur, zira tanrılar diye bir şey yoktur; her şeyin Yaradan’ı olan sadece Tek bir Tanrı vardır. Hiyerarşinin belli başlı formları her zaman var olacaktır: orduların komutanlara, filmlerin yönetmenlere ve orkestraların şeflere ihtiyacı vardır. Ama bunlar ontolojik değil, işlevseldir. Doğuştan gelen rütbelere değildir. Dolayısıyla, en eşitlikçi hassasiyetlerin tam da, dini rolü doğuştan *gelmiş* olan Koenlik dünyasından kaynaklanıyor olması, durumu çok daha etkileyici kılmaktadır.

Özellikle Tora’da ve genel olarak Yahudilikte gördüğümüz eşitlik kavramı bir servet eşitliği değildir: Yahudilik komünizm değildir. Bu bir güç eşitliği de değildir: Yahudilik anarşi değildir. Temel olarak bir saygınlık eşitliğidir söz konusu olan. Hepimiz, Tanrı’nın hükümlerine olduğu ulusta eşit birer vatandaşız. Vayikra kitabında düzene sokulan ve yedi sayısı – kutsiyetin işareti – etrafında organize edilmiş olan ayrıntılı siyasi ve ekonomik yapının sebebi budur. Her yedinci gün, serbest zamandır. Her yedinci yılda, toprağın ürünleri herkese aittir ve borçlar silinir. Her ellinci yılda İbrani köleler salıverilir ve atasal topraklar asıl sahiplerine geri döner. Dolayısıyla özgürlüğün kaçınılmaz sonuçları olan eşitsizlikler hafifletilir. Tüm bu koşulların ardındaki mantık, her şeyin Yaradan’ı olan Tanrı’nın, her şeyin Sahibi olduğu şeklindeki Koenlik bakışıdır: “Toprak kalıcı olarak satılamaz, çünkü toprak Bana aittir ve siz Benim toprağımda yabancılar ve geçici mukimler olarak ikamet etmektesiniz” (Vayikra 25:23). Bu nedenle Tanrı, eşitsizliğe sınır koyma konusunda sadece güce değil, hakka da sahiptir. Kimse, mutlak fakirlik, sonsuz kölelik veya sürekli borçluluk nedeniyle saygınlıktan mahrum bırakılmamalıdır.

Ancak asıl hayranlık uyandıran nokta, Tanah döneminden ve İkinci Bet Amikdaş’ın yıkılışından sonra olanlardır. Kutsiyet, Bet Amikdaş, Koenler ve *korban*lardan oluşan tüm altyapının kaybıyla yüz yüze kalan Yahudilik, tüm *avoda* (Tanrı ibadeti) sistemini, sıradan Yahudilerin gündelik hayatlarına tercüme etmiştir. Dua ile, her Yahudi, *korban* sunan bir Koen haline gelmiştir. *Teşuva* ile, her biri, hem kendisinin hem de halkının günahları için kefareti sağlayan bir Koen Gadol haline gelmiştir. Yisrael’de veya diğer herhangi bir yerde, her bir sinagog, Yeruslayim’deki Bet Amikdaş’ın küçük bir parçası haline gelmiştir. Her sofrada bir *müzbeaha*, her *tsedaka* veya misafirperverlik eylemi, bir tür *korban*a dönüşmüştür.

Bir zamanlar Koenlerin uzmanlık alanı olan Tora öğrenimi, herkesin hakkı ve ödevi haline gelmiştir. Herkes Koenlik tacını takamamaktaydı, ama herkes Tora tacını takabiliyordu. Bir *mamzer talmid haham*, yani gayrimeşru doğmuş bir Tora akademisyeni, Hahamlarımızın deyişiyle, *am aarets*, yani cahil bir *Koen Gadol*'dan daha büyüktür. Bet Amikdaş'ın kaybının getirdiği yıkıcı trajedinin içinden, Hahamlarımız, halkın "bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus" olma idealine, daha önce herhangi bir zamanda gerçekleştirilebilene kıyasla daha çok yaklaşan dini ve sosyal bir düzen yaratmışlardır. Tohum bunun çok öncesinde, Vayikra 19'un açılış sözlerinde ekilmişti: "Tüm Bene Yisrael cemaatine konuş ve onlara söyle: 'Kutsal olun, çünkü Ben, Tanrı'nız A-Şem, kutsalım.'"

Hayatlarımızı Tanrı hizmetine ve toplumu Tanrısal Mevcudiyet için bir yuvaya dönüştürdüğümüz zaman kutsiyet hepimize aittir. Koenler krallığı tarafından sürülen ahlaki yaşam budur: İnsan kardeşlerimize adalet ve sevgiyle yaklaşmak suretiyle Tanrı'ya yaklaşmayı arzuladığımız bir dünya.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Sizce kutsiyet ne demektir? Yaşamlarımızda nasıl ve ne zaman kutsal olabiliriz?
2. Koenler ve Leviler halkın geri kalanından daha mı kutsaldır? Ya Ravlar ve Tora akademisyenleri?
3. Sizce eşit olmak için herkesin eşit para ve servete sahip olması mı gerekir? Yahudilik nasıl herkesin gerçekten eşit olmasını temin etmeye çalışmaktadır?